

Zeitschrift: Romanica Raetica
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 16 (2004)

Artikel: Sils auts da la Rezia Bassa : Toponims en Rezia Bassa, 2. part
Autor: Widmer, Kuno
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-858990>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 24.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Sils auts da la Rezia Bassa

Toponims en Rezia Bassa, 2. part

Nus stain anc adina sper la gronda chamaona da Palfris e guardain sur la Val Seez vi sin tschel maun. Tranter ils pigns sin la plaunca nord sur Mels tragliachi blauverd. L'aua calma è in bratsch dal Chafensee che giascha sper il plaun Parmort e che tanscha enfin sut Vermol, l'aclaun aut si sur la sbuccada da la Val Avieza/Weisstannental. «*Parmort* e *Vermol*, gliez è bain nums rumantschs cun quel accent final», presuma Gabathuler sco laic interessà. «Tschart, e la germanisaziun è succedida pir tard en quest cas, uschiglio fiss l'accent sa spustà enavos sin la silba iniziala.» Il raschunament cuntinua: «Tar *Vermol* pudess l'emprima silba esser ina defurmazion dal rumantsch *val u ual*, e la seconda silba vegn a cuntinuar il rumantsch *mal* en bucca tudestga. Tar *Parmort* pon ins betg survesair la sumeglientscha cun il rumantsch *prà mort*, e cun quai fiss la derivanza dal num sclerida.» - «Attenziun, tala sumeglientscha po esser casuala! L'interpretaziun seriusa da toponims ademplescha duas condiziuns. Prima sto ella resguardar las furmas istoricas dals documents. Lezzas divergeschan savens da la furma moderna e stattan pli datiers dal pled da partenza, pia da l'etimologia. Segunda sto il toponomast far l'uscheditga emprova reala cun ir ad examinar manidlamax la natira dal lieu denominà. En ils archivs pudain nus betg ir

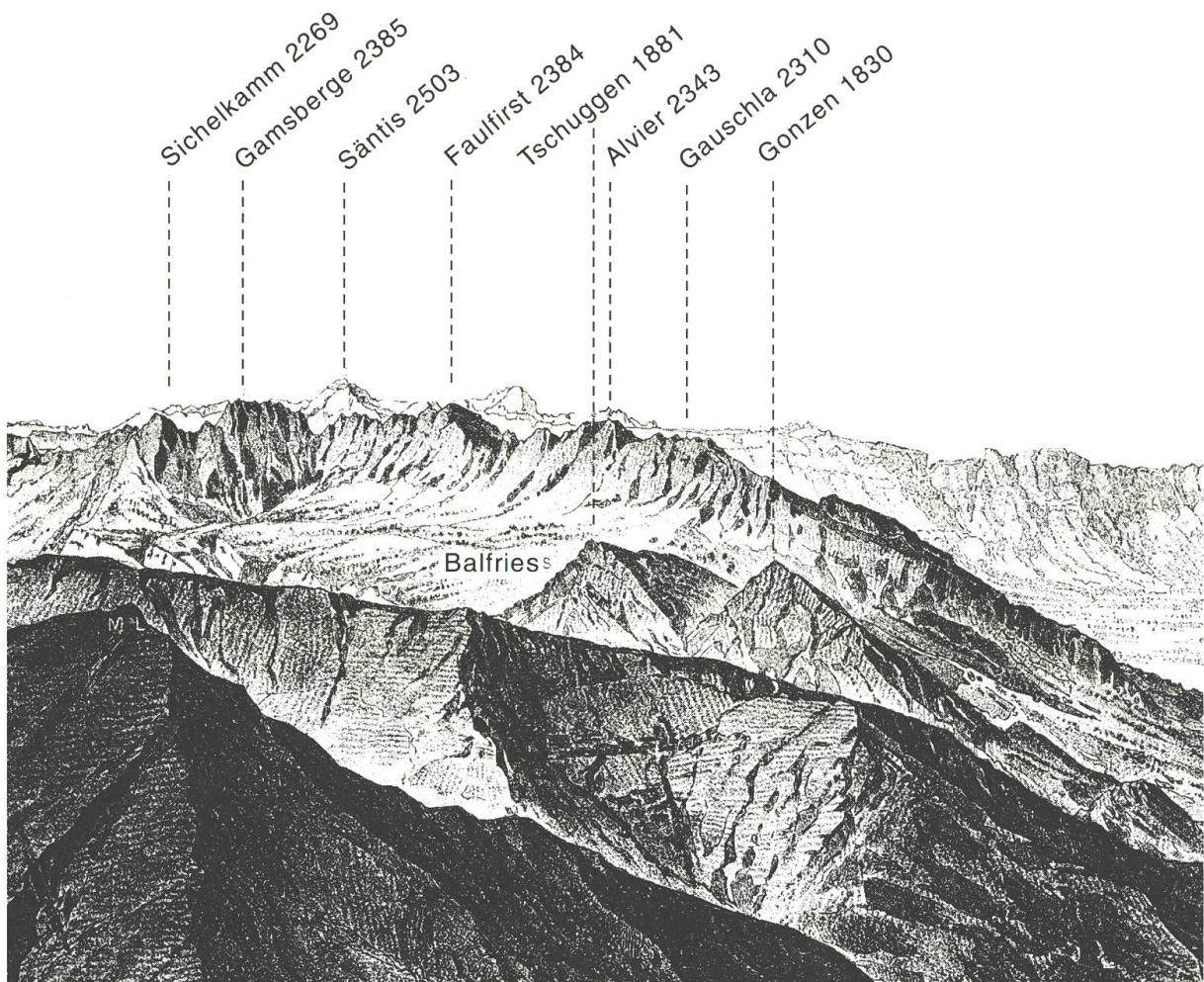
gist ussa, ma nus vesain da qua enor ch'il plaun da *Parmort* è parzialmain palidus. Questa qualitatad cumprova l'ipotesa dal rumantsch *prà mort*.»

Ils Gualsers si Palfris

«Il Piz Bargias/Ringelspitz, il Piz Sardona/Surenstock ed il Pizol han si glatschers, ma quant ditg anc?» dumonda Gabathuler cun vusch da quità. «Ils glatschers eran segir bler pli pitschens, cur ch'ils Gualsers èn sa chasads sin il Walserberg ed enturn l'onn 1400 er si qua», remartga Schlegel. «Pir l'uscheditga epoca glaziala pitschna, cumenzond pauc suenter, ha fatg crudar la temperatura e crescher il glatsch. La sfradentada era uschè ferma, ch'igl è daventà prest nunpussaivel da survivor si Palfris. Ils libers Gualsers han stuì ir a star pli engiu, e la pitschna cuminanza che l'emigraziun aveva mai laschà surpassar las 100 olmas è sa schliada plaun a plaun.»

«Ils Schlegel, Zindel, Wapp, Schumacher e Jahn avevan almain naginas dificultads cul linguatg giu ella val, essend che Werdenberg e la regiun da Sargans, il vegl *Sangaun*, avevan bandunà il rumantsch en favur dal tudestg gia enturn l'onn 1500.»

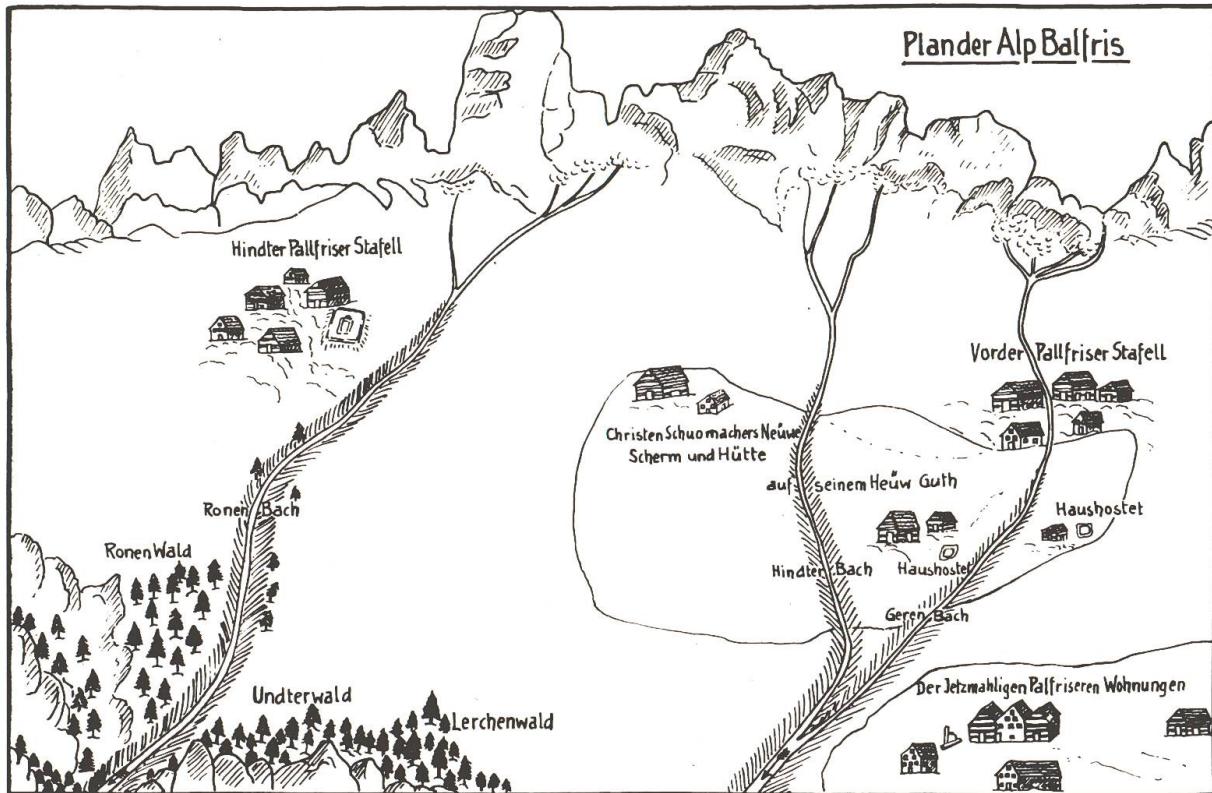
Nus discurrin anc in'urella da quest intermez istoric e studegiain, per tge via

La terrass'auto da Palfris, vesida davent dal Calanda en direcziun nord, distanza 22 km (or dal «Calanda-Panorama» da H. Jenny, disegnà 1897s.).

ch'ils Gualsers pon esser vegnids si Palfris. Tschertamain via il Grischun, ma èn queste emigrants vallesans arrivads sur Tavau-Partenz-Triesenberg, ubain sur Valrain-Surselva-Val Tamina u Val Avieza? Ils vegls acts e documents en la ludaun d'alp (Alplade) da Palfris dattan betg scleariment, ne tras indicaziuns istoricas ne tras lur linguatg. Gliez tant main ch'els èn redigids dad esters, cunzunt dal scrivant da l'avugà da Sargans. «Sco Gualsers da

l'ost (Tavau cun Scanvetg e Partenz) ves-
san els ditg *är gäit, är stäit* 'el va, el stat',
schi het ghaan 'ella ha gi', sco Gualsers dal
vest (Valrain cun Val S. Pieder e Stussavgia)
är geit, är steit, schi het gchä. Ma ils dus
idioms han bler cuminaivel, ed era si Pal-
fris pronunziavani *wier und schii* 'nus ed
els', *schniije, buuwe* 'naiver, bajegiar', *trii-
che, däiche/deiche, gedäicht/gedeicht* 'baiver,
patratgar, patratgà', duvravani ils dimi-
nutivs *Chindschi, Hüüschi* 'uffantin, chaset-

Ils bajetgs eran pli numeros antruras, quels giudim èn svanids tuts. Tar las tegias da Palfris Davos è marcà il fundament da la chaplutta svanida (original en la ludaun d'alp da Palfris).

ta', accordavani l'adjectiv predicativ sco är ischt müedä choon, schi ischt müedi choon, es ischt müeds choon 'el è vegnì stanchel, ella ...'. Talas particularitads da lur aleman arcaic èn rasadas ora en il 'Walser Volks-tum' da Paul Zinsli.»

«In Slegil è documentà per Tavau già il 1237», menziuna Schlegel, bain savend che gliez è in indizi, ma nagina cumprova per l'appartegnentscha tar ils Gualsers da l'ost. «Per savair sclerir la dumonda da lur derivanza faschessi basegn d'udir a tschantschar ils vegls Gualsers si Palfris, ma lur vierv è svanì gist sco il rumantsch giu la val», manegia Gabathuler in zic melancolic.

Gabathuler – Ca Bartul

Schlegel è losch da sia derivanza gualsra, e gugent tenta el Gabathuler, il vegl Rumantsch. Ils dus amis, creschids si en la medema vischnanca e tschantschond il medem dialect aleman, han plaschair da suttastritgar l'origin different da lur schlattainas.

«Noss num da famiglia Gabathuler de-
riva dal rumantsch *Ca Batul*, pli vegl *Ca Bartul*, igl è damai in num furmà cun *casa*, sco i dat tants en Surselva. Ils Rumantschs germanisads han engual tudestgà la pronunzia, els avessan era pudì translatar noss num, lura ans clamassan nus oz *Berchtoldshauser*. Da las schlattainas ru-

mantschas han survivì a Wartau er ils *Galbier* ed ils *Gafafer*, quai che fuss pia en translaziun tudestga ils *Albertshauser* ed ils *Schmiedhauser*.» Nus refaschain or da *fafer* la veglia furma rumantscha *faver*, la quala va bain a prà cul ladin *faver* e cul

sursilvan *fravi*. Sco Gabathuler èn blers vischins da la Partsura songagliaisa anc conscents dal passà retorumantsch da lur regiun, la Rezia Bassa, e zunt interessads vi dals connexs cul rumantsch en Grischun.

L'emprouva reala

Toponims en Rezia Bassa, 3. part

Sper ils bajetgs da las alps privatas e da corporaziun sa chatta adina in bain u giaschom cun in mir enturn, che dat en egl pervia da la colur speziala da l'erva. Quest curtain u *Güetli* serva da prà da segar, e sia racolta da fain vegn duvrada quels dis ch'i naiva giu. Tranter las tegias e stallas da l'alp Palfris Davos stat ina chasa da lain, torta dal vent e che sto esser fitg veglia. Quai è il *Huis*, la chasa-cumin dals Gualsers libers che faschevan qua radunanza, uschè ditg che lur cuminanza existeva, v.d. enfin viaden il 18avel tschientaner. Segir vegniva fatg gronda canera cur ch'i gieva per dustar las pretensiuns dals abitants da la val. Quels vevan da vegl ennà lur alps si Palfris e consideravan ils Gualsers sco invasurs.

Il venerabel *Huis* è vegnì perscrutà dacurt da la tgira da monuments dal chantun Son Gagl. Cun agid da la metoda dendrocronologica ha lezza eruì l'onn

1409 sco data da la construcziun. Cuntrari a la chasa-cumin è la chaputta si Palfris scumparida. Sin il plan da l'alp Palfris, conservà en la laudaun d'alp, èn ses mirs da fundament marcads cunfinant als

Il «*Huis*», la chasa-cumin dals Gualsers da Palfris, bajegiada l'onn 1409.